

կենցաղավարութեան կենդանի, բարի օրինակներ, նոցա հետ միասին և առանձին խոհեմ ձեռնարկութիւններ ոչ սակաւ տարբեր միւս ուսանելի առարկաների ձեռնարկութիւններից և եղանակներից: Ուստի և թարգմանեցի Ուսուցիչից Ը. Փարցանուն Չ. Երմանացի հեղինակի հետեւեալ յօդուածը, ընդհանրապէս կրօնի դաստոռութեան մասին, յուսալով, որ ոչ սակաւ օգուտ կարող են քաղիլ և մեր ուսումնարանների կրօնուսոյցները, ի դործ դնելով նորա մէջ պարունակուած միջոցներից նրանք՝ որոնք յարմար և ձեռնտու են մեր ուսումնարանների ուղղութեանը և ոգւոյն:

ԴԱՍԱՍԱԳՈՒԹԻՒՆ ԿՐՕՆԻ.

Արօնը, այս ինքն զիտակցական կապը մարդոյ Աստուծոյ հետ, չէ՛ ոչ գիտութիւն և ոչ ճարտարութիւն. ուստի և չէ՛ կարելի ուսանիլ նրան այս բառի հասարակ մտքովը. նա գործ է սրտի և կամքի, կամ լաւ ևս ասել՝ բանականութեան, և պարունակում է իւր մէջ նմանապէս բարոյականութիւն. այս պատճառաւ իմացական ընդունակութեան միջոցով՝ նորա զարգացման վերայ՝ միայն կողմնակի կերպով կարելի է ներգործել: Արօնի մէջ պէտք է կրթել՝ և ոչ ուսուցանել նրան: Այս տեղ դասասացութեան եղանակներից շատերը անյարմար են, կամ գոնէ ուղեկից չ'են այնպիսի յաջողակութեամբ՝ ինչպէս ուրիշ ուսանելի առարկայից մէջ: Ընտանիքը (1), եկեղեցական ծխակա-

տարութիւնները (2), հասարակական բրնաւորութիւնները, քաղաքական սովոր-

ցանկացած պարզ և ուղիղ գաղափարները Հայաստանեայց կրօնի. նոցա մէջ ուսնալ և բարեկիրթ մայրեր սակաւ գտնուելու պատճառաւ, որոնցից կախուած է մի ընտանիքի ուղղութիւնը և բարեկարգութիւնը ըստ ամենայն մասանց և որ առաւել փնասարեն է, ինչպէս ես ինքնս ականատես եղած եմ, շատերը մեր Հայ հարուստ ընտանիքներից պահում են իւրեանց մանուկների դաստիարակութեան համար պղաղղի և պղաղաւան դաստիարակուհի մեծամեծ վարձքով, որը ի հարկէ մանուկների այլեպլ ուսմանց և բարոյականութեան վերայ ազդեցութեան հետ միասին՝ նոցա կրօնական զգացման վերայ ևս կարող է ազդեցութիւն ունենալ, միևչեռ այն վարձքովը, որը վճարում էին այն պլաղաւան դաստիարակուհւոյն, այնպիսի հարուստներից մի քանիքը անգամ կարող էին բանալ մի օրինաւոր ազգային օրիորդական դպրոց, որի մէջ և պատրաստել մի քանի տարուայ ընթացքում ուսնալ Հայ դաստիարակուհիք, ինչպէս իւրեանց՝ նոյնպէս և հասարակաց զաւակներին մեր ազգային և կրօնական անխառն դաստիարակութիւնը մատակարարելու համար, առաւել ևս զարգացում և պայծառազարդութիւն տալով Հայկական կեանքի սեպհական ազգային և կրօնական բնաւորութիւններին և սովորութիւններին, որոց պարզութեան ողին և արժանաւորութիւնը աղօտացած է օտար ազդեցութիւններից, Այս ամենի առաջն առնելու միակ միջոցը ի հարկէ կարող են լինիլ ազգային երկսեռ դպրոցները միայն, իւրեանց ազգային և կրօնական անխառն ոգւովը և ողջութիւնովը, որոց մասին հրաւիրում եմ ամենայն Հոգաբարձուաց և խնամատարների ուշադրութիւնը:

Ծան. Թարգմ.

(1) Ցաւօք սրտի պէտք է ասել, որ շատ սակաւ են գտնուում Հայոց մէջ այնպիսի ընտանիք, որոց մէջ երեխայն կարողանայ ընդունել մեր

(2) Եկեղեցին որչափ որ իւր ներքին խորհրդով սուրբ է, հոգեւոր է և հասարակութեանը հոգեւոր կերակուր մատակարարող, նոյնչափ ևս նորա արտաքին խորհրդակատարութիւնները, արարողութիւնները և ծէսերը մանաւանդ լի են երգե-

րութիւնները — այս ամենը կրօնական կրթութեան վերայ աւելի մեծ ազդեցութիւն ունին, քան թէ ուսումնարանը. ուսումնարանը կարող է միայն զրգուել աշակերտին դէպ ի նա, օգնել և ուղղութիւնից խոտորմունքների յառաջն առնել. բայց որովհետեւ կրօնական դաստիարակութիւնը անհամեմատ կերպով հարկաւոր է ամեն մարդոյ (մանաւանդ թէ երիտասարդին) նոցա ամեն մի հոգեկան բաղաւորութիւնը և իմացականութիւնը նորանից կախուած լինելու պատճառաւ, ուստի ուսումնարանի կողմից ցոյց տուած մինչև անգամ փոքրիկ օգնութիւնը ևս թանկագին է: Այլ թէ ուսումնարանի ուրիշ ամեն պայմանները կրօնական դաստիարակութեան՝ ըստ բաւականին բարեյարմար չեն՝ այնու ամենայնիւ նորա գործունէութեան ասպարէզը ևս այնչափ նեղ

չէ, որ չարթնայ նորան մշակագործելու: Առաջմունքը զարթնում է մարդոյ մէջ ըստ մեծի մասին մտակազմութիւնով. իսկ բանականութիւնը, որ ծնուցանում է իւր մէջ հաւատ և բարոյականութիւն, գտանում է իրան կերակուր նոյնչափ ևս մտակազմութեան շրջանի մէջ, որչափ որ զգացմունքի. և նոյն իսկ աստուածաճանաչութիւնը թափանծում է մարդոյ սրբի ներսերը մտակազմութեան ճանապարհով: Հոգեբանական նկատմամբ անստոյգ է այն կարծիքը թէ՛ որովհետեւ կրօնի մէջ տիրաբար գործողը զգացմունքն է, ուստի դուրս է նա ուսանելի առարկաների շրջանից, և թէ՛ նա սահմանափակվում է ընտանեկան կրթութեան մէջ, բայց աւելի սխալ և հակառակ այն կարծիքին՝ է այն՝ թէ կրօնի դաստուութիւնը պէտք է յետաձգել մինչև այն ժամանակ, երբ աշակերտը արդէն հասած կ'լինել իւր մտաւորական հասունութեանը, որովհետեւ կրօնը առաջադրում է մեծամեծ դժուարութիւններ ըմբռնողութեան համար. այս նշանակում է, որ մի մտանքը ջրի մէջ՝ մինչդեռ լողալ չես սովորած, և Պարզութեան վերաբերութեամբ զիտութիւնը բաժանվում է անթիւ աստիճանների. իսկ զգացմունքը նորա հետ միասին և հաւատը չեն պատկանում պարզ հասկանալիներին: Աշակերտներին կրօնականութեան մէջ կրթելու ժամանակը, աւելի ուշք պէտք է դարձնել այն կէտին, որ նոցա կրօնական հասկացողութիւնները հիմնելով աւելի կենդանութեան վերայ՝ քան թէ պարզութեան՝ երկիւղի տեղիք չի տալինք ասպագայ հասակում նոցա մտաբացութիւնից. երեսայն իւր մտաւոր զար-

ցողութիւնը պէտք է լինին զրաւիչ՝ սրտաշարժ և մարդոյ հոգւոյ մինչև խորքերը թափանծող. մի խօսքով՝ նորա ներքին բարեկարգութիւնը պէտք է փայլի արտաքին բարեկարգութեան մէջ. բայց, զարձեալ ցուելով եմ՝ ասում, որ շատ վիճակաց մէջ ոչ թէ միայն զիւղերի, այլև քաղաքների և կեղեցեաց մէջ՝ ինչպէս և շատերը կ'փայնեն՝ խորհրդակատարութիւնների և արտաքին արարողութիւնների անբարեկարգութիւնը և ժամերգութեան անկարգ խառնաձայնութիւնները աւելի ձանձրացնում են եկեղեցասէր հասարակութեանը, թող թէ կարող լինեն նոքա զարթուցանել մարդկանց սրտերի մէջ կրօնական քաղցր զգացմունքները: Այս մասին ուրիշ անգամ խոստանալով խօսել ընդարձակ կ'յուսամ, որ ամենայն Գերապատեւ Առաջնորդք ևս չեն զլանալ խրեանց խորին ուշադրութիւնը կրօնականութեան այս կարևոր կէտին դարձուցանելու:

զացման աստիճանով նուրբ վերակացութիւններ ըմբռնելու շատ ընդունակ չ'է: Պէտք չ'է մոռանալ որ, կրօնի դասատուութեան ժամանակը (որովհետեւ այս տեղ ներգործում են առաւել բանականութեան, զգացմունքի և կամքի վերայ քան թէ մտքի և յիշողութեան,) հարկաւոր են ուսուցիչներին առանձին ձեռնարկութիւններ և կշռադատութիւններ: Այս տեղ զիսաւոր արդեւստիթներէից մինը կարող է լինիլ և այս, եթէ ուսուցչի իրա կրօնական համոզմունքը կատարելապէս համաձայն չ'են դասախօսութեան բովանդակութեանը: Արա դասատուութիւնը չ'է կարող հասանել պողարերութեան, եթէ նորա հետ համեմատ չ'են և նոյն իսկ ուսուցչի ներքին համոզմունքը. որովհետեւ նորա մէջ ամենահզօր կերպով ներգործում են զգայակցութիւնը և օրինակը: Ազնւոյնութիւնը վերոյիշեալ միջոցներով փոխադրական է լինում, եթէ մինչև անգամ սուտ ևս եղած լինէր նորա սկզբունքը: Ըստ այսմ ոչ մի դասատու կրօնի չ'է կարող հասանել այնպիսի հետեանքներին, թէև փիլիսոփայ ևս եղած լինէր, ինչպէս նոքա, որոնք ներգործում են աշակերտների զգացմունքի վերայ. արդարեւ զգացմունքով ներընդունուած կրօնը այն ժամանակ միայն յուսալի արմատ է արձակում և զարգանում մինչև պողարերութիւն, երբ այդ զգացմունքը զուգակից է արտաքին ճիշտ սկզբունքների, և ներգործում են միշտ մարդոյ մէջ միևնոյն ուղղութիւնով: Այս տեղից է ահաբերում զօրութիւնը բարեկարգ Եկեղեցւոյ, որ կայանում է Աստուածաշայտութեան ճշմարտութիւնների մեկ-

նութեան վերայ: Հոգւոյ վերայ կրօնի ներգործելուն՝ և հետեաբար նորա ուսման՝ կեանքի վերայ ունեցած ազդեցութեանը ևս մեծապէս կ'օգնէ և այն՝ եթէ դասատուութեան մէջ առաջին աւանդելքները լինին դիւրամբռնելի և սրտաշարժ, զորօրինակ ուսումը ընդհանուր մեղանչականութեան համար, ահեղ դատաստանի և յաւիտենական պատժի համար մեղաց քաւութիւն ստանալու կարելիութեան համար կենդանութեան ժամանակ:

(Երբեք չ'է)

Բաղարար Առաջ Խաբար Խաբար Խաբար

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՇԻՐԱԿԱՅ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱԼ

Ի ՊՕԼՈՍ ՎԱՐԳԱՊԵՏԷ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ԼԵՈՒՐԵԱՆ ԳԵՏ.

Ի վերջին և բարձու ծայրի Արցախու Եպարքոսութեանն, կամ Չլարատու նահանգին, կացեալ կայ Աթոյ, կամ Եօթութիւնը գաւառ, որ այժմ է սահմանազուխ Օսմանեան Տիեզերակալութեանն ընդ Ռուսս:

Սա ի հիւսոյ ունի զԱխրքիլիկ, յարեւելից զՇիրակ Արեւելեան, և զԵրինս՝ ուսուց: Ի հարաւոյ զԵրազգաւորս և զՕւրիշատ, և յարեւմտից զԱրտահան և զՉլար:

Այս գաւառ ընդարձակ, և մեծաւ մասամբ ամայի և աւերակ 1), ոչ միայն է եր-

(1) Յայս ընդարձակ գաւառի պատմէն լինել բազմաց և վաղնջուց աւերակաց, Գեղատեղիք բա-